

การพัฒนานิสิตเพื่อบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนด้วยการ จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

Developing Students to Achieve Learning Outcomes in Private Law Clinic Courses through Group Processes and Case Studies

นิภาภรณ์ ลาภเสถียร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Nipaporn Lapsatian

Assistant Professor, School of Law, University of Phayao

วันที่รับบทความ 21 กันยายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ 24 ตุลาคม 2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา 2. นำแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษามาประยุกต์ใช้กับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน และ 3. วิเคราะห์ว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาจากเอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ หนังสือ เว็บไซต์ต่าง ๆ แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบประเมิน

จากการศึกษาพบว่า 1. การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษามีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนิสิตได้ 2. การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีบทบาทหลักในการเรียนรู้ของตนเอง จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ และ 3. การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ

คำสำคัญ: ผลลัพธ์การเรียนรู้, คลินิกกฎหมายเอกชน, การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม, การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

Abstract

The objectives of this research were 1. to study the learning management approaches through Group Process and Case Studies, 2. to apply the learning management approaches through Group Process and Case Studies in the Private Law Clinic course, and 3. to analyze whether learning management through Group Process and Case Studies can develop students to achieve learning outcomes in the Private Law Clinic course in all three dimensions: knowledge, skills, and attitudes. This research was conducted using qualitative design. Data collection and descriptive analysis were conducted from documents, research reports, theses, academic articles, books, various websites, behavioral observations, and assessment forms.

The findings indicated that: 1. Learning management through Group Process and Case Studies provides various approaches that enhance students' learning experiences, 2. Learning management through Group Process and Case Studies is an active learning method in which learners play a primary role in their own learning, making it applicable to teaching management in the Private Law Clinic course, and 3. Learning management through Group Process and Case Studies effectively developed students to achieve all three learning outcomes in the Private Law Clinic course: knowledge, skills, and attitudes.

Keywords: Learning Outcomes, Private Law Clinic Courses, Group Processes, Case Studies

1. บทนำ

เนื่องด้วยคณะนิติศาสตร์ มีการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชน ที่เน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนิสิตนิติศาสตร์จากการปฏิบัติจริง ด้วยการฝึกปฏิบัติเพื่อให้บริการทางกฎหมายเอกชนแก่ประชาชน โดยหลักแล้วจะแบ่งกิจกรรมการเรียนออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้ 1. การติดต่อและสื่อสารกับลูกความ การวิเคราะห์ข้อเท็จจริงประกอบด้วยข้อกฎหมายเอกชน และการให้คำปรึกษาถึงแนวทางแก้ไขปัญหาลูกความ และ 2. การลงพื้นที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน วัด และแหล่งชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้ผู้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในข้อกฎหมายเอกชน สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนให้แก่คนในครอบครัวของตนเอง และมีภูมิคุ้มกันในการปกป้องตนเองจากการถูกละเมิดในทางกฎหมายได้ ซึ่งสอดคล้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัยพะเยา คือ ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน (Wisdom for Community Empowerment) และการที่นิสิตได้ลงพื้นที่เพื่อสัมผัสกับผู้คนในชุมชนและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคมอย่างใกล้ชิดนั้น ยังเป็นโอกาสอันดีในการปลูกฝังเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีให้แก่บัณฑิตด้วย ทั้ง 2 กิจกรรมดังกล่าวเป็นไปเพื่อพัฒนานิสิตให้บรรลุ

ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชานี้ 1. นิสิตสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในสังคมได้ 2. นิสิตมีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน 3. นิสิตสามารถใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชนโดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และ ศีลธรรมได้ และ 4. นิสิตมีเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม ซึ่งผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาทุกข้อสอดคล้องกันกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะการปฏิบัติการทางวิชาชีพ และด้านทักษะทางปัญญา

อย่างไรก็ตามการที่ผู้สอนจะจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ นิสิตบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ดังกล่าวได้ จำเป็นต้องใช้การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning กล่าวคือ เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้น การมีส่วนร่วมของนิสิต โดยเปิดโอกาสให้นิสิตได้ใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์ และลงมือทำ¹ ซึ่งมีวิธีการจัดการ เรียนรู้หลากหลายรูปแบบ แต่ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิก กฎหมายเอกชน มีด้วยกัน 2 วิธีการ คือ 1. การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) และ 2. การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case Studies) ทั้ง 2 วิธีการต่างก็มีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่จะ ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนิสิตได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าการจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา จะสามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมาย เอกชนได้หรือไม่ อย่างไร เพื่อนำผลการศึกษาวินิจฉัยมาใช้ในการพัฒนาวิธีการจัดการเรียนการสอน รวมถึง การวัดและประเมินผลในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนในปีการศึกษาต่อ ๆ ไป

1.1 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา
2. เพื่อนำแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา มาประยุกต์ใช้กับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน

---

¹ กรุงเทพมหานคร, "Active Learning" คืออะไร ทำไมถึงสำคัญกับการเรียนยุคใหม่, กรุงเทพมหานคร, สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2566, <https://www.bangkokbiznews.com/health/education/1029732>.

3. เพื่อวิเคราะห์ว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ

1.2 ขอบเขตของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มุ่งศึกษาถึงแนวทางในการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา และนำมาปรับใช้กับการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน รวมถึงเก็บข้อมูลจากนิสิตชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชน ภาคการศึกษาที่ 2/2566 โดยใช้แบบประเมินและแบบสังเกตพฤติกรรม หลังจากที่มีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาแล้ว

1.3 สมมุติฐานของการวิจัย

การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ

1.4 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

พยนต์ธร สำเร็จกิจเจริญ (2558) “ผลของการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มเพื่อเสริมทักษะการคิด กรณีศึกษาสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา” โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการคิดทั้งก่อนและหลังการใช้การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มและเพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาจากการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ จำนวน 20 คน ผลการศึกษาพบว่า 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการคิดหลังใช้การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มสูงกว่าก่อนใช้ 2. ความพึงพอใจของนักศึกษาโดยรวมจากการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มอยู่ในระดับมากที่สุด อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มนั้น มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านทักษะการคิดของนักศึกษา²

² พยนต์ธร สำเร็จกิจเจริญ, ผลของการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มเพื่อเสริมทักษะการคิด กรณีศึกษาสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (รายงานการวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558), หน้า 26.

ปรียา สมพีช (2557) “การพัฒนาการตัดสินใจเชิงจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนโดยใช้การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา ในรายวิชาสื่อมวลชนกับสังคม สำหรับนักศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร” หนึ่งในผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้เรียนที่เรียนด้วยกรณีศึกษาในรายวิชาสื่อมวลชนกับสังคม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนด้วยกรณีศึกษา และผลการใช้รูปแบบการเรียนด้วยกรณีศึกษา ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาการตัดสินใจเชิงจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน³

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยังไม่พบวิจัยที่นำวิธีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา มาประยุกต์ใช้กับนิติศาสตรบัณฑิต ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา
2. สามารถนำแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา มาประยุกต์ใช้กับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน
3. สามารถวิเคราะห์ว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ

2. การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case Studies) และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชน

2.1 การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

กล่าวคือ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับความรู้จากการลงมือร่วมกันปฏิบัติเป็นกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน และสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มก็มีอิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และกัน ส่วนการวัดผลการเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น 1. สังเกตจากการทำงาน กระบวนการทำงาน พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม บทบาทผู้นำ ผู้ตาม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 2. ผลงานของผู้เรียน ควรพิจารณา

---

³ ปรียา สมพีช, การพัฒนาการตัดสินใจเชิงจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนโดยใช้การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา ในรายวิชาสื่อมวลชนกับสังคม สำหรับนักศึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (รายงานการวิจัย คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2557), หน้า 66.

ทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล 3. พิจารณาจากการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น⁴ ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มจะส่งเสริมให้นิสิตได้พัฒนาทักษะและเจตคติในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ยิ่งขึ้น

2.2 การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case Studies)

กล่าวคือ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากเหตุการณ์จริงหรือเหตุการณ์สมมติที่ดัดแปลงมาจากเหตุการณ์จริง อันเป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันตัดสินใจเลือกแนวทางการแก้ปัญหา หรือแนวทางการพัฒนา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการคิดและนำไปสู่การตัดสินใจ ทั้งนี้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์จากการฝึกหัดนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ของชีวิตจริงได้⁵ ส่วนการวัดผลการเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การทดสอบ การสอบปากเปล่า การสัมภาษณ์ การพูดคุย และการเขียนสะท้อนการเรียนรู้ เป็นต้น⁶

2.3 ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชนแต่ละด้าน

1. ด้านความรู้ ได้แก่ นิสิตสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในสังคมได้

2. ด้านทักษะ ได้แก่ นิสิตมีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน และนิสิตสามารถชี้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชนโดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และศีลธรรมได้

3. ด้านเจตคติ ได้แก่ นิสิตมีเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม

2.4 ความสอดคล้องของผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชน กับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

⁴ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 19 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ, ครั้งที่พิมพ์ 9. (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2553), หน้า 124-132.

⁵ สุนธ สันธพานนท์ และคณะ, หลากหลายวิธีสอน... เพื่อพัฒนาคุณภาพเยาวชนไทย (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคโนโลยี, 2562), หน้า 112.

⁶ โครงการการสอนออนไลน์สำหรับประเทศไทย สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (สมาคม ควท), CASE STUDIES การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา, โครงการการสอนออนไลน์สำหรับประเทศไทย สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (สมาคม ควท), สืบค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2566, <https://active-learning.thailandpod.org/learning-activities/case-studies>.

1. สำหรับผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านความรู้ที่ว่า นิสิตสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในสังคมได้ สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ด้านความรู้ ในประเด็นที่ว่า นิสิตสามารถบูรณาการความรู้ที่ศึกษากับความรู้ในศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำหลักการ แนวคิด และบทบัญญัติของกฎหมายไปปรับใช้กับปัญหาข้อเท็จจริงได้อย่างครบถ้วนถูกต้อง

2. สำหรับผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านทักษะที่ว่า นิสิตมีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ด้านทักษะการปฏิบัติการทางวิชาชีพในประเด็นที่ว่า นิสิตมีทักษะในด้านการให้บริการวิชาการด้านกฎหมาย และผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาที่ว่า นิสิตสามารถใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชนโดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และศีลธรรมได้ สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ด้านทักษะทางปัญญา ในประเด็นที่ว่า นิสิตสามารถวิเคราะห์ปัญหา ใช้และตีความกฎหมาย เทียบเคียงและค้นหาหลักเกณฑ์หรือทางเลือกที่เหมาะสม รวมทั้งประยุกต์ความรู้ทักษะและการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม นำมาปรับใช้กับข้อเท็จจริงหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดกับการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ถูกต้องและเป็นธรรมแก่กรณี

3. สำหรับผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านเจตคติที่ว่า นิสิตมีเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ด้านคุณธรรม จริยธรรม ในประเด็นที่ว่า นิสิตมีจิตอาสาและสำนึกสาธารณะ ความซื่อสัตย์สุจริต จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม เป็นพลเมืองที่มีคุณค่า และใส่ใจต่อปัญหาต่าง ๆ ในสังคม

จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case Studies) มีแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่ส่งเสริมการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนิสิตได้ และเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีบทบาทหลักในการเรียนรู้ของตนเอง จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษามาประยุกต์ใช้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบ และจะวิเคราะห์ว่าการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติได้หรือไม่ อย่างไร โดยใช้

1. แบบสังเกตพฤติกรรม และ 2. แบบประเมิน เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ปรับปรุงการสอนในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนในปีการศึกษาต่อ ๆ ไป

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

วิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ หนังสือ และเว็บไซต์ต่าง ๆ โดยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบ และใช้แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบประเมินกับกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาหลังจากที่มีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาไปแล้ว โดยข้อมูลที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรม และแบบประเมินจะถูกนำมาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ในลักษณะการประสมประสานข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

3.1 การกำหนดพื้นที่

การเลือกพื้นที่การวิจัยในครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกศึกษากลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชน ภาคการศึกษาที่ 2/2566 จำนวนนิสิต 11 คน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ นิสิตชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมายเอกชน ภาคการศึกษาที่ 2/2566 จำนวนนิสิต 11 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสังเกตพฤติกรรม
2. แบบประเมิน
3. เอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ หนังสือ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยชี้แจงผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชา

2. ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษากับ นิสิตชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา 100424 คลินิกกฎหมาย เอกชน ภาคการศึกษาที่ 2/2566 จำนวนนิสิต 11 คน

3. ผู้วิจัยดำเนินการวัดและประเมินผลตามผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาโดยใช้แบบสังเกต พฤติกรรม และแบบประเมิน

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเรื่องแนวคิด วิธีการ ขั้นตอน การวัดและประเมินผล ของการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา จะนำมาใช้เพื่อวางแผนการจัดการ เรียนการสอนและการวัดและประเมินผลในรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนที่ผู้วิจัยรับผิดชอบ

2. ข้อมูลที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรม และแบบประเมินจะถูกนำมาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ในลักษณะการประสมประสานข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อตอบ ประเด็นปัญหาที่ว่าจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาสามารถพัฒนานิสิตให้ บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนครบทั้ง 3 ด้าน ซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติได้หรือไม่ อย่างไร

4. ผลการศึกษา

1. ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านความรู้ที่ว่า **นิสิตสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในสังคมได้** สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้นี้ คือ การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) โดยมีมอบหมายงานกลุ่มให้นิสิตทำ แผนการสอนสำหรับการลงพื้นที่เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายเอกชนให้กับนักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยพะเยา

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดว่าผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้ คือ การประเมินจากผลงานที่มอบหมาย ให้นิสิตทำเป็นกลุ่ม โดยใช้แบบประเมิน พบว่า นิสิตทุกกลุ่มสามารถกำหนดรายละเอียดตามแบบฟอร์ม แผนการสอนได้อย่างครบถ้วนถูกต้อง กล่าวคือ มีการกำหนดประเด็นเนื้อหาของกฎหมายเอกชนที่จะนำไปใช้ เพื่อการเผยแพร่ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น กฎหมายครอบครัว กฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมของผู้เยาว์ การหมั้นประมาทในทางแพ่ง เป็นต้น นิสิตสามารถกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมครบทั้ง 3 ด้าน กล่าวคือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ นิสิตสามารถวางแผนการ

เผยแพร่ทั้งความรู้ในข้อกฎหมาย และนโยบายหรือแนวทางในการแก้ปัญหา มีการวางแผนการจัดกิจกรรมอย่างเป็นขั้นตอนภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนด โดยสามารถกำหนดลักษณะกิจกรรม ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม และอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการจัดกิจกรรมได้ รวมทั้งนิสิตสามารถกำหนดวิธีการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายเอกชนในรูปแบบ active learning ด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่น การแสดงละคร การใช้เกมส์ การระดมสมอง เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่าหลังจากมีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) นิสิตส่วนใหญ่แสดงออกให้เห็นถึงการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในด้านความรู้ กล่าวคือ นิสิตมีความสามารถในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อเข้าไปช่วยแก้ปัญหาความไม่รู้ในข้อกฎหมายให้แก่คนในสังคมจริง ๆ ได้ รวมถึงนิสิตสามารถบูรณาการความรู้ทางกฎหมายเอกชนให้มีความสร้างสรรค์เข้ากันได้กับความรู้ในศาสตร์อื่น ๆ อย่างศาสตร์การศึกษา เพื่อเสริมภูมิคุ้มกันและสร้างความเข้มแข็งทางกฎหมายให้แก่คนในชุมชนได้

2. ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านทักษะที่ว่า **นิสิตมีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน และนิสิตสามารถใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชน โดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และศีลธรรมได้** สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านนี้ คือ การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case Studies) โดยมอบหมายกรณีศึกษา ด้วยการกำหนดปัญหาข้อเท็จจริงจากลูกความ (สมมติ) แล้วให้นิสิตจับประเด็นและร่างคำปรึกษาลงในเอกสารตามแบบให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน โดยสามารถปรึกษาเพื่อนคนอื่น ๆ ได้ รวมทั้งให้นิสิตทดลองเป็นผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมายด้วยวาจาแก่ลูกความ (สมมติ) ในสถานการณ์จำลองด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดว่าผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้ คือ

1. ประเมินจากผลงานที่มอบหมายให้นิสิตทำ โดยใช้แบบประเมิน พบว่านิสิตทุกคนสามารถใส่รายละเอียดตามแบบให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชนได้อย่างครบถ้วนทั้งส่วนที่ 1. ข้อมูลผู้ใช้บริการ ส่วนที่ 2. กฎหมาย/คำพิพากษาที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง และส่วนที่ 3. การวินิจฉัย ซึ่งนิสิตสามารถกำหนดประเด็นปัญหาหลักที่ต้องวินิจฉัยได้ นิสิตสามารถเลือกใช้บทกฎหมายที่เหมาะสมสำหรับการวินิจฉัยปัญหานั้นได้ นิสิตสามารถปรับข้อเท็จจริงเข้ากับบทกฎหมายและอธิบายผลในทางกฎหมายได้ แต่อย่างไรก็ตามในส่วนที่ 3. การวินิจฉัยนั้น มีนิสิตร้อยละ 40 ที่ไม่สามารถให้คำวินิจฉัยได้ครบถ้วนในทุกประเด็น แต่ประเด็นที่ขาดหายไปมักเป็นประเด็นรองที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบในการพิจารณาพอสมควร

2. ประเมินโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม จากการให้นิสิตทดลองเป็นผู้ให้คำปรึกษาทางกฎหมาย ด้วยวาจาแก่ลูกความ (สมมติ) พบว่า นิสิตร้อยละ 70 สามารถพูดได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่ติดขัด ทำให้เข้าใจประเด็นได้ง่าย การพูดมีการเว้นจังหวะอย่างเหมาะสม ความเร็วในการพูดอยู่ในระดับที่เหมาะสม น้ำเสียงสะท้อนถึงความมั่นใจ และสบสายตากับผู้ฟังพอสมควร ตอบข้อหาหรือได้ถูกต้องตามบทบัญญัติของกฎหมาย สอดคล้องกับศีลธรรมอันดี มีเหตุผลที่รับฟังได้

จึงเห็นได้ว่าหลังจากมีการจัดการเรียนรู้โดยกรณีศึกษา (Case Studies) นิสิตส่วนใหญ่แสดงออกให้เห็นถึงการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในด้านทักษะ กล่าวคือ นิสิตสามารถใช้เหตุผล เพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชนโดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และศีลธรรมได้ และนิสิตแสดงออกให้เห็นถึงความสามารถในการสื่อสารและการให้คำปรึกษาแก่ลูกความ (สมมติ) ได้ในระดับที่ดีพอสมควร อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอาจต้องเสริมการจัดการเรียนรู้อื่นที่นอกเหนือไปจากการจัดการเรียนรู้โดยกรณีศึกษา เช่น การจัดการเรียนรู้แบบแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เป็นต้น

3. ผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาด้านเจตคติที่ว่า **นิสิตมีเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม** สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านนี้ คือการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) โดยมอบหมายงานกลุ่มให้นิสิตลงพื้นที่จัดกิจกรรมการเผยแพร่ความรู้กฎหมายสู่ชุมชน ณ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยพะเยา ภายใต้การกำกับดูแลและตรวจสอบจากอาจารย์

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดว่าผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้ คือ

1. ประเมินโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม โดยอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผลการประเมินโดยรวมพบว่า นิสิตร้อยละ 70 มีคุณลักษณะที่โดดเด่นในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ 1. นิสิตสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเผยแพร่ความรู้กฎหมายเอกชนได้อย่างเหมาะสม ทั้งในเรื่องของการสร้างบรรยากาศตลอดการจัดกิจกรรม การใช้คำถามที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นการคิดของผู้เข้าร่วม การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมซักถามข้อสงสัย แสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตามความเหมาะสม มีการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีสอนต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความสนใจตลอดการจัดกิจกรรม เนื่องจากนิสิตวางแผนการจัดกิจกรรมมาเป็นอย่างดี ทั้งในแง่ของการกำหนดแผนการจัดกิจกรรม และมีการทดสอบสอนในสถานการณ์จำลองก่อนลงพื้นที่จริงอย่างน้อย 1 ครั้ง อันแสดงให้เห็นถึงความทุ่มเททำงาน

เพื่อประโยชน์ที่จะตกแก่สังคมส่วนรวม 2. นิสิตมีความสามารถในการรับมือและควบคุมสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี และ 3. นิสิตรับผิดชอบงานในหน้าที่ และแสดงออกซึ่งน้ำใจในการช่วยเหลือและแบ่งเบา งานของเพื่อนในกลุ่มคนอื่น ๆ ด้วย

2. นิสิตประเมินตนเอง ผ่านกิจกรรมสรุปผลและสะท้อนความเห็นของตนในการลงพื้นที่เผยแพร่ความรู้กฎหมาย โดยนิสิตร้อยละ 50 ได้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับตนเองในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ 1. นิสิตรับรู้ได้ว่าตนเองมีความรับผิดชอบต่อการทำงานเพื่อส่วนรวมมากขึ้น และ 2. นิสิตรับรู้ได้ว่าตนเองมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีขึ้น กล่าวแสดงออกและยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของเพื่อนคนอื่น ๆ ในกลุ่มได้ดีมากขึ้น เป็นต้น

3. เพื่อนประเมินเพื่อน โดยใช้แบบประเมิน นิสิตร้อยละ 80 ระบุว่าเพื่อนสมาชิกส่งงานในส่วนที่ได้รับมอบหมายตรงต่อเวลา แสดงออกซึ่งน้ำใจในการช่วยเหลือเพื่อนคนอื่น ๆ ในกลุ่มโดยไม่ต้องร้องขอ รวมถึงยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนคนอื่น ๆ ในกลุ่ม และให้ความสำคัญกับทุกความคิดเห็นของเพื่อนคนอื่น ๆ ในกลุ่มด้วย

จึงเห็นได้ว่าหลังจากมีการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) นิสิตส่วนใหญ่แสดงออกให้เห็นถึงการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในด้านเจตคติ กล่าวคือ นิสิตแสดงออกซึ่งเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม โดยนิสิตสามารถนำความรู้ทางกฎหมายเอามาเผยแพร่ต่อสาธารณชนอันเป็นงานเพื่อรับใช้สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นิสิตคำนึงถึงประโยชน์ที่จะตกแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ นิสิตสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงและมีทัศนคติที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามยังมีนิสิตบางส่วนที่ไม่ได้ประเมินตนเองผ่านกิจกรรมสรุปผลและสะท้อนความเห็นของตนในการลงพื้นที่เผยแพร่ความรู้กฎหมาย เนื่องจากผู้สอนไม่ได้กำหนดเครื่องมือที่ชัดเจน เพียงแค่นิสิตสะท้อนออกมาด้วยการพูดเท่านั้น ซึ่งมีนิสิตบางส่วนไม่ได้แสดงความคิดเห็นของตน ผู้สอนจึงไม่สามารถรับรู้ได้ถึงมุมมองของนิสิตทุกคนที่มีต่อตนเองในผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้มากนัก และแบบสังเกตพฤติกรรมที่ประเมินโดยอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยเห็นว่ายังขาดรายละเอียดบางส่วนเกี่ยวกับการสังเกตพฤติกรรมด้านเจตคติและกำหนดช่วงระยะเวลาในการวัดผลที่ระดับความถี่น้อยเกินไป ทำให้ผู้วิจัยไม่ได้เสริมกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ หรือให้ข้อเสนอแนะได้อย่างทันทั่วถึงเพื่อพัฒนานิสิตให้สามารถบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. สรุป

การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา สามารถพัฒนานิสิตให้บรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ในระดับรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนได้ครบทั้ง 3 ด้านซึ่งได้แก่ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ กล่าวคือ 1. นิสิตสามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางกฎหมายเอกชนเพื่อแก้ปัญหาของคนในสังคมได้ 2. นิสิตมีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการให้คำปรึกษาทางกฎหมายเอกชน 3. นิสิตสามารถใช้เหตุผลเพื่อแก้ไขปัญหาในคดีทางด้านกฎหมายเอกชนโดยยึดหลักกฎหมาย ความถูกต้อง และศีลธรรมได้ และ 4. นิสิตมีเจตคติของการเป็นนักกฎหมายที่ดีในการทำงานเพื่อรับใช้สังคม การที่นิสิตสามารถบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้เหล่านี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลของรายวิชาคลินิกกฎหมายเอกชนสามารถสร้างพฤติกรรมอันพึงประสงค์ในการเป็นนักกฎหมายที่ดีได้ อย่างไรก็ตามเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านเจตคติโดยการใช้แบบสังเกตพฤติกรรมและแบบประเมินจำเป็นที่จะต้องพัฒนาให้มีความชัดเจน ละเอียดย และกำหนดระยะเวลาในการวัดที่มีความถี่ให้มากยิ่งขึ้น รวมถึงการกำหนดเครื่องมืออื่นเพิ่ม เช่น การมอบหมายให้นิสิตเขียนสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่ผู้สอนจะสามารถเห็นถึงพัฒนาการของพฤติกรรม และเสริมกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ หรือให้ข้อเสนอแนะได้อย่างทันที่ อันจะทำให้ นิสิตทุกคนสามารถบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อให้การบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านทักษะมีประสิทธิภาพมากขึ้น อาจต้องเพิ่มการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เป็นต้น